

УДК 581.526.42 (477. 85)

**ОБҐРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ВИРОБНИЧОГО КОМПЛЕКСУ  
ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ЗУБРА ЄВРОПЕЙСЬКОГО  
(*BISON BONASUS L.*) У БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТАХ**

**В. Солодкий\*, Й. Царик\*\***

*\*Державне управління охорони навколишнього природного середовища  
Мінприроди України в Чернівецькій області  
вул. Маяковського, 35, Чернівці 58003, Україна  
e-mail: eco\_du\_cv@ukrpost.ua*

*\*\*Львівський національний університет імені Івана Франка  
вул. Грушевського, 4, Львів 79005, Україна  
e-mail: zoomus@franko.lviv.ua*

На основі аналізу стану природно-ресурсного потенціалу, розвитку територій природно-заповідного фонду та поширення зубра європейського у лісах Буковинських Карпат обґрунтована доцільність організації науково-виробничого комплексу зі збереження та відтворення цього рідкісного виду фауни на базі зоологічного заказника «Зубровиця» площею 27 тисяч гектарів.

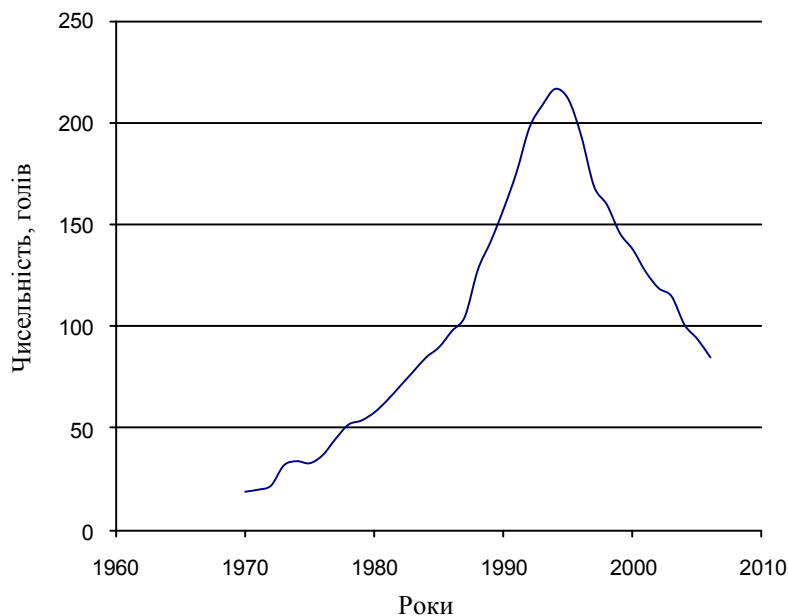
*Ключові слова:* зубр європейський, природно-заповідний фонд, збалансований розвиток, Карпатська конвенція, науково-виробничий комплекс.

Положення Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, Програма розвитку заповідної справи, Схема формування екомережі Чернівецької обл. є основою охорони довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу краю, збереження ландшафтів і біорізноманіття. З метою збалансованого розвитку екосистем, середовищ існування фауни вживаються заходи щодо забезпечення достатнього простору для існування різноманіття живого, створення необхідних умов для розселення та міграції видів і їхнього відновлення тощо [1, 2, 5, 10].

У Чернівецькій обл. пріоритетне значення в охороні тваринного світу має відновлення та збереження зубра європейського (*Bison bonasus L.*), чисельність якого в Україні та у світі катастрофічно зменшується. Аналогічна ситуація і у Буковинських Карпатах (див. рисунок). Поряд із тим, на сьогоднішній день тут мешкає майже третина зубрів України – 88 голів.

Слід вказати, що за літературними даними зубри на Буковині існували до початку XIX ст. Реакліматизація зубра на Буковині бере свій початок з 1970 р. Тоді в угіддя Чемернарського лісництва Державного мисливського господарства “Буковинське”, що нині входить до складу Берегометського лісомисливського господарства, було завезено 19 зубрів (9 самців і 10 самок), у т.ч. з Приоксько-Терасного заповідника (Росія) – 4, Березинського заповідника (Білорусь) – 6, Окського заповідника (Росія) – 9 зубрів. У 1977 р. на територію господарства “Зубровиця” було завезено ще 4 зубри (1 самця і 3 самок) також із Приоксько-Терасного заповідника. Усі ці тварини – біловезько-кавказької генетичної лінії [6, 11, 12].

Перші завезені на Буковину зубри мали високу доместикацію (ще зовсім недавно були вольєрними) – не боялися людей, і їх повною мірою можна було назвати до-



Динаміка чисельності популяції зубра у Буковинських Карпатах (у природі та у вольєрних господарствах).

машніми тваринами. Нинішні зубри – дев'яте-десяте покоління завезених зубрів, як вже було зазначено, – мешкають у зоологічному заказнику „Зубровиця”, що займає 27 тис. га на території Сторожинецького держлісгоспу, Сторожинецького держспецлісгоспу АПК, Берегометського лісомисливського господарства та Вижицького держспецлісгоспу АПК [4].

Зубри зосереджені в місцях, де фактор неспокою є мінімальним. У весняно-літній період зубри ніколи не спускаються в низину, переважно тримаються на висоті не нижче 600–800 м н.р.м., не виносять шуму господарської діяльності. Так, під час чергової експедиції з дослідження зубрів у травні 2007 р., одне зі стад нами було виявлене в урочищі „Букове” Гільчанського лісництва – найвіддаленішій і найвищій точці (740 м н.р.м.) Сторожинецького держлісгоспу [7].

Пік чисельності поголів'я зубра на Буковині був у 1994 р. – за даними мисливської таксації, на території Буковинських Карпат і Передкарпаття тоді було 225 голів зубрів. Це найчисельніша субпопуляція зубра за всі роки його реакліматизації в Україні. Досить порівняти, що ще тільки три зі семи субпопуляцій зубрів в Україні: Цуманська (Волинська обл.) – 202 особини, Данівська (Чернігівська обл.) – 110 та Уладівська (Вінницька обл.) – 126 особин у різні роки задовольняли прийнятий критерій демографічної безпеки зубра – мінімум 100 особин. До речі, тоді українська метапопуляція зубрів досягла 664 особини [3]. Проте інтенсивна господарська діяльність у лісах області, які є ареалом Буковинської субпопуляції зубра, залишає все менше місця для нього. Нестача коштів, неналежне утримання егерської служби, слабка охорона мисливських угідь від браконьєрів, розділення суцільних лісових масивів на острівні дільниці дорога-

ми та трасами призводять до зниження захисних властивостей лісових мисливських угідь. Відвідування лісових угідь, у тому числі і місць мешкання зубрів, не регламентується відповідними нормативними документами, тобто фактично є стихійним. Усе це підтверджує необхідність створення науково-виробничого комплексу щодо збереження та відтворення зубра в Буковинських Карпатах.

Унаслідок впливу низки антропогенних чинників, не виключаючи і браконьєрства, та внаслідок елімінації на початок 2009 р. чисельність поголів'я буковинської субпопуляції зубрів становить 88 особин – 29 на території угідь Сторожинецького держлісгоспу та 59 в угіддях Берегометського лісомисливського господарства. Слід зазначити, що станом на 2009 р. українська метапопуляція зубрів сягає 302 особини, які входять у 7 вільних і 1 напіввільну субпопуляцію в 7 областях.

Однією з імовірних причин зниження чисельності буковинської субпопуляції зубрів можна також розглядати міграційну здатність особин. За даними егерської служби Берегометського лісомисливського господарства, частина зубрів, внаслідок порушення їхнього спокою, періодично мігрує на територію сусідньої Румунії. Зокрема, у вересні 2009 р. зафіксовано міграцію 10 зубрів на територію Румунії.

У зв'язку з розширенням зоологічного заказника «Зубровиця» до 27,1 тис. га нарізало питання організації спеціалізованої установи з охорони й відтворення цього виду, занесеного до Червоної книги України, Червоної книги МСОП і Європейського списку тварин, що перебувають під загрозою зникнення у планетарному масштабі [3, 4, 6]. Зарубіжний досвід [13] і стан буковинської субпопуляції зубра [7] свідчать про доцільність створення науково-виробничого комплексу зі збереження та відтворення зубра, у складі якого слід передбачити організацію наукової, експозиційної та виробничої ділянок зі збереження зубра в природних умовах, а також вольєрного господарства.

Буковинське передгір'я, де розташована територія зоологічного заказника „Зубровиця”, характеризується різноманітністю природно-кліматичних умов і багатством видового складу флори та фауни. Це робить його ідеальним полігоном для розробки та провадження методичних підходів для наукових досліджень [7–9]. Дослідження будуть здійснюватися у відповідності до сучасної концепції резервату, що передбачає гармонійне поєднання трьох його функцій: 1) охоронної щодо біоти і біотопів, 2) функції сталого розвитку регіону – сприяння тривалому стабільному, економічному і соціальному розвитку; 3) логістичної (науково-просвітньої, моніторингової, супровідної щодо різних дій). Науковим центром з вивчення зубра стане музей зубра, де також буде зосереджена експозиційна й адміністративна робота.

Для забезпечення практичної діяльності, спрямованої на збереження зубра в природних умовах, пропонується створити виробничу ділянку з відповідною структурою (див. таблицю).

Створення науково-виробничого комплексу сприятиме вдосконаленню роботи з охорони й відтворення буковинської субпопуляції зубра. Насамперед, це забезпечить дотримання спеціальних нормативів природокористування на територіях, де мешкають зубри, зокрема збереження середовища перебування зубрів у випадках вирішення доцільності проведення будь-якої господарської діяльності на території заказника „Зубровиця”. Вирішаться назрілі питання розробки нормативних документів, які б регулювали рекреаційне навантаження на лісові угіддя мисливських господарств, де мешкають зубри. Буде поліпшено фінансування на утримання егерської служби і, відповідно, охорона мисливських угідь від браконьєрів у лісових угіддях з одночасним

Таблиця

Проект штатного розпису науково-виробничого комплексу зі збереження та відтворення зубра європейського у Буковинських Карпатах

**Адміністрація**

|                      |   |   |
|----------------------|---|---|
| Начальник            | – | 1 |
| Заступник начальника | – | 1 |
| Бухгалтер            | – | 1 |
| Водій                | – | 1 |

**Науково-експозиційна ділянка**

|                                                                      |   |   |
|----------------------------------------------------------------------|---|---|
| Начальник ділянки, ст. науковий співробітник – завідувач музею зубра | – | 1 |
| Старший науковий співробітник                                        | – | 2 |
| Науковий співробітник                                                | – | 2 |
| Екскурсовод музею                                                    | – | 1 |
| Екскурсовод екологічних стежок та по місцях мешкання зубра           | – | 1 |
| Технічний працівник                                                  | – | 1 |

**Виробнича ділянка зі збереження зубра в природних умовах**

|              |   |   |
|--------------|---|---|
| Старший єгер | – | 1 |
| Єгер обходу  | – | 5 |

**Вольєрне господарство**

|                                      |   |   |
|--------------------------------------|---|---|
| Старший єгер вольєрного господарства | – | 1 |
| Єгер вольєра                         | – | 4 |
| Ветеринарний лікар                   | – | 1 |
| Тракторист                           | – | 1 |

розширенням мережі спеціальних біотехнічних споруд для зубрів. Важливим аспектом є створення умов вольєрного утримання зубра європейського. Вже заплановано спорудження вольєра площею 60 га. Приплід зубра європейського випускатиметься в природні умови.

Запроектована діяльність науково-виробничого комплексу важлива також тим, що саме у Чернівецькій обл. ініціюється українсько-румунське транскордонне співробітництво щодо узгодження стратегії охорони, збереження та відновлення субпопуляції зубра за сприяння Всесвітнього Фонду великих рослиноїдних тварин, українських і румунських урядових та неурядових фондів. Це дасть можливість забезпечити стійку метапопуляцію зубра у східній частині Карпат, а також буде суттєвим кроком у виконанні «Плану дій щодо збереження та відновлення зубра (*Bison bonasus* L.) в фауні України», що затверджений спільним наказом від 8 травня 2007 р. № 231/163 Держкомлісгоспу України і Мінприроди України [3], а також положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат.

Усій цій роботі сприятиме розробка українських урядових і регіональних програм у питаннях менеджменту зубра, зокрема, регіональної програми „Зубри Буковини”, досягнення гармонізації управлінських дій між українськими суб’єктами (місцевими, суміжних областей) та зарубіжними країнами.

1. Концепція збереження біологічного різноманіття України / Затв. Постановою КМУ № 439 від 12.05.1997 р. К., 1997. 28 с.
2. Рамкова Конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. Т. 10. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. С. 311–315.
3. План дій щодо збереження та відновлення зубра (*Bison bonasus* L.) в фауні України. Спільний наказ Держкомлісгоспу України та Мінприроди України від 8 травня 2007 р. № 231/163.
4. Солодкий В. Д., Білоконь М. В., Королюк В. І. Природно-заповідний фонд Чернівецької області. Чернівці: Зелена Буковина, 2004. 56 с.
5. Солодкий В. Д., Лавров В. В. Ефективні підходи до формування екомережі Чернівецької області // Агроеколог. журн. 2008. № 1. С. 13–17.
6. Солодкий В. Д. Основи заповідної справи: Навч. посібник. Чернівці: Зелена Буковина, 2008. 408 с.
7. Солодкий В. Д. Перспективи розширення заказника «Зубровиця» в аспекті дослідження реакліматизації зубра на Буковині // Заповідна справа. Журн. Київ. ун-ту, Канівського природного заповідника. Канів: Канівський природний заповідник. 2008. Т. 14. Вип. 2. С. 103–106.
8. Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. N 11-р (968-164).
9. Фурдичко О. І., Лавров В. В., Солодкий В. Д. Програма сталого розвитку Буковини // Агроеколог. журн. 2007. № 2. С. 16–24.
10. Царик Й. В., Солодкий В. Д. Програма розвитку заповідної справи Чернівецької області // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. біол. 2008. Вип. 48. С. 83–89.
11. Червона книга України. Тваринний світ. К.: Укр. енциклопедія, 1994. 464 с.
12. Шутак Г. Д., Солодкий В. Д., Сівак В. К. Карпатська конвенція і розвиток заповідної справи на Буковині. Carpathian Convention and the development of reserve activities in Bukovina. Монографія. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 128 с.
13. Shunak H., Solodkii V., Tanas A. The research of *Bison bonasus* L. Population in Chernivtsi State // 80 lat restytucji zubra w Puszczy Białowieskiej: VII Międzynarodowa Konf. Białowieża, 28–29 wrzesnia 2009. Streszczenia referatów. P. 52–53.

**GROUNDING THE ORGANIZATION OF SCIENTIFIC COMPLEX FOR BREEDING, CONSERVATION AND RESTORATION OF EUROPEAN BISON (*BISON BONASUS L.*) IN BUKOVINIAN CARPATHIANS**

**V. Solodkiy\*, Y. Tsaryk\*\***

*\*State Department of the Protection of Natural Environment of Ukraine  
in Chernivtsi Region*

*35, Mayakovskiy St., Chernivtsi 58003, Ukraine*

*e-mail: eco\_du\_cv@ukrpost.ua*

*\*\*Ivan Franko National University of Lviv*

*4, Hrushevskiy St., Lviv 79005, Ukraine*

*e-mail: zoomus@franko.lviv.ua*

On the analysis of nature-resources' potential condition, development of nature reserve fund territories and expansion of European bison in Bukovinian Carpathians is realized the grounding of organization of scientific complex for breeding, conservation and restoration of a rare species (*Bison bonasus L.*) on basis of zoological reserve "Zubrovytza" with an area of 27 thousand ha.

*Key words:* European bison, nature-reserve fund, sustainable development, Carpathian convention, scientific complex for bison breeding.

**ОБОСНОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА ПО СОХРАНЕНИЮ И ВОЗОБНОВЛЕНИЮ ЗУБРА ЕВРОПЕЙСКОГО (*BISON BONASUS L.*) В БУКОВИНСКИХ КАРПАТАХ**

**В.Солодкий\*, И.Царик\*\***

*\*Государственное управление охраны окружающей природной среды*

*Минприроды Украины в Черновецкой области*

*ул. Маяковского, 35, Черновцы 58003, Украина*

*e-mail: eco\_du\_cv@ukrpost.ua*

*\*\*Львовский национальный университет имени Ивана Франко*

*ул. Грушевского, 4, Львов 79005, Украина*

*e-mail: zoomus@franko.lviv.ua*

На основании анализа состояния природно-ресурсного потенциала, развития территорий природно-заповедного фонда и распространения зубра европейского в лесах Буковинских Карпат сделано обоснование организации научно-производственного комплекса по сбережению и возобновлению этого редкого вида фауны на базе зоологического заказника «Зубровица» площадью 27 тысяч гектаров.

*Ключевые слова:* зубр европейский, природно-заповедный фонд, сбалансированное развитие, Карпатская конвенция, научно-производственный комплекс.

Стаття надійшла до редколегії 28.10.09

Надійшла після доопрацювання 11.02.10

Прийнята до друку 11.02.10